

۱۵۷۴۱ F

بسمه تعالی

دانشکده اقتصاد و مدیریت

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد رشته اقتصاد محض

موضوع:

بررسی عوامل مؤثر بر صادرات غیرنفتی در اقتصاد ایران

استاد راهنما:

دکتر حسن حیدری

اساتید داور:

دکتر طاهره آخوندزاده

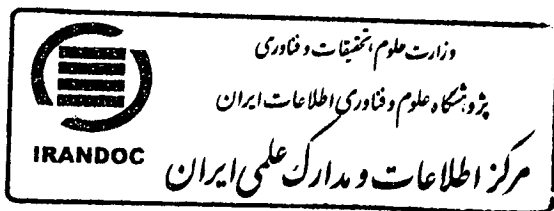
دکتر ابراهیم رضایی

تنظیم و نگارش:

سمیه خضری

دی ماه ۱۳۸۹

حق چاپ و نشر برای دانشگاه ارومیه محفوظ است

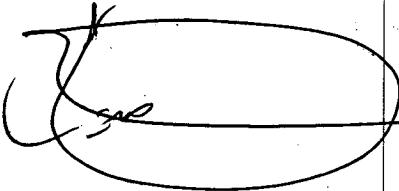
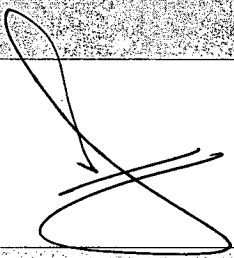

۱۵۷۶۱۴

۱۳۹۰/۳/۲

دانشگاه اقتصاد و مدیریت

پایان نامه آقای / خانم سمیه خضری به شماره دانشجویی ۸۷۲۰۲۱۰۰۴ با عنوان "بررسی عوامل موثر بر صادرات غیرنفتی در اقتصاد ایران" به تاریخ ۱۳۸۹/۱۰/۲۲ شماره ۳۶۰-۲۱ مورد پذیرش هیات محترم داوران با رتبه عالی و نمره ۱۸/۳۴ قرار گرفت.

امضاء	نام و نام خانوادگی	کمیته دفاع
	دکتر حسن حیدری	۱) استاد راهنما و رئیس هیات داوران
		۲) استاد راهنمای دوم
	دکتر طاهره آخوندزاده	۳) داور خارجی
	دکتر امیر رضایی	۴) داور داخلی
	دکتر پرویز پیری	۵) نماینده تحصیلات تکمیلی

تقدیم به:

پدر و مادر دلسوز و صبورم

خواهر و برادر عزیزم

و تمامی عزیزانی که در این راه یاریم کردند

سپاسگزاری:

کمال تشکر و سپاس از استاد گرانقدر جناب آقای دکتر حیدری که وقت با ارزش خود را در اختیار اینجانب قرار دادند و بدون عنایت و هدایت ایشان انجام این امر میسر نمی شد.

و خانواده عزیزم که در تمام مراحل این کار با صبر و شکیبایی مرا تحمل نمودند و دوستان و عزیزانی که در این راه وجودشان دلگرمی و با راهنمایی هایشان مرا مورد لطف خود قرار دادند.

چکیده

با توجه به اهمیت و نقش صادرات غیرنفتی در پیشرفت اقتصادی کشورها، در این تحقیق به بررسی اثر متغیرهای پولی و غیرپولی بر صادرات غیرنفتی ایران پرداخته شده است. تولید ناخالص داخلی، نرخ ارز حقیقی و شاخص قیمت مصرف‌کننده متغیرهای مستقل و صادرات غیرنفتی متغیر وابسته می‌باشد. جهت نیل به اهداف فوق از آماره‌های سالانه‌ی بازده زمانی (۱۳۸۶-۱۳۴۷) استفاده شده است. نوع مطالعه کاربردی، توسعه‌ای و روش تحقیق به صورت تحلیل محتوا با استفاده از مبانی تئوریک و مطالعات تجربی انجام پذیرفته است و مدل مناسب برای اقتصاد ایران انتخاب شده است. روش تجزیه و تحلیل اطلاعات در این تحقیق، تحلیل رگرسیونی و استفاده از آزمون‌های پایایی، علیت و کرانه‌ها در بررسی همگرایی است. در بررسی پایایی متغیرها از آزمون‌های کلاسیک ریشه واحد استفاده شده ولی چون این آزمون‌ها شکست ساختاری را لحاظ نمی‌کنند از آزمون ریشه واحد با لحاظ شکست ساختاری لی استرازیچیچ (۲۰۰۳) استفاده شده است. برای بررسی شکست ساختاری از آزمون بای پرون (۲۰۰۳) استفاده شده که به بررسی شکست ساختاری به صورت درون‌زا پرداخته است. در نهایت نتیجه شد که نمی‌توان به هم‌جمع بودن متغیرها با یک درجه یکسان رسید. لذا از آزمون ARDL برای تحلیل روابط کوتاه-مدت و بلندمدت بین متغیرها استفاده شده است؛ بر این اساس برای بررسی وجود رابطه بلندمدت بین متغیرها، از آزمون کرانه‌ها معرفی شده توسط پسران و همکاران (۲۰۰۱) استفاده شده است. براساس نتایج تحقیق در کوتاه‌مدت تولید ناخالص داخلی و نرخ ارز حقیقی اثر معنی‌دار و مثبت و شاخص قیمت مصرف‌کننده اثر معنی‌دار و منفی بر صادرات غیرنفتی دارند. به علاوه در بلندمدت تولید ناخالص داخلی و نرخ ارز اثر بی‌معنی بر صادرات غیرنفتی دارند. در بلندمدت تنها شاخص قیمت مصرف‌کننده اثر معنی‌دار و منفی بر صادرات غیرنفتی دارد.

کلیدواژه: صادرات غیرنفتی، نرخ ارز حقیقی، تولید ناخالص داخلی، شاخص قیمت مصرف‌کننده، اقتصاد ایران، آزمون ARDL

فهرست مطالب:

فصل اول: کلیات تحقیق

- ۱-۱ مقدمه..... ۱
- ۱-۲ تشریح موضوع و بیان مسئله..... ۳
- ۱-۳ اهمیت و ضرورت انجام تحقیق..... ۵
- ۱-۴ فرضیه های تحقیق..... ۵
- ۱-۵ تبیین متغیرهای تحقیق..... ۶
- ۱-۶ اهداف تحقیق..... ۶
 - ۱-۶-۱ اهداف نظری..... ۶
 - ۱-۶-۲ اهداف کاربردی..... ۶
- ۱-۷ تعریف واژه‌های اختصاصی تحقیق..... ۶
- ۱-۸ چارچوب فصول آتی تحقیق..... ۸

فصل دوم: بررسی ادبیات موضوع و سابقه تحقیق

- ۲-۱ مقدمه..... ۹
- ۲-۲ اهمیت تجارت خارجی در رشد و توسعه اقتصادی..... ۹
 - ۲-۲-۱ منافع مستقیم تجارت خارجی..... ۹
 - ۲-۲-۲ منافع غیر مستقیم تجارت خارجی..... ۱۱
- ۲-۳ عوامل تأثیرگذار بر صادرات..... ۱۲
 - ۲-۳-۱ عوامل اقتصادی..... ۱۲
 - ۲-۳-۱-۱ تورم..... ۱۳
 - ۲-۳-۱-۲ نرخ تبدیل ارز..... ۱۳
 - ۲-۳-۱-۲-۱ نظام ارزی ایران در سال‌های قبل از پیروزی انقلاب اسلامی..... ۱۴
 - ۲-۳-۱-۲-۲ نظام ارزی ایران در سال‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی..... ۱۵
 - ۲-۳-۱-۳ تغییرات سلیقه (ترجیح)..... ۱۸
 - ۲-۳-۱-۴ اثر رشد عوامل تولید بر تجارت-حالت کشور کوچک..... ۱۹
 - ۲-۳-۱-۵ اثر رشد عوامل تولید بر تجارت-حالت کشور بزرگ..... ۲۹
 - ۲-۳-۱-۶ رشد رو به قهقرا..... ۳۰

۲۲	عوامل علمی- فنی	۲-۳-۲
۲۲	عوامل حقوقی و سیاسی	۲-۳-۳
۲۳	عوامل اجتماعی و فرهنگی	۲-۳-۴
۲۴	مشکلات ساختاری صادرات غیرنفتی	۲-۳-۵
۲۴	ویژگی‌های ساختاری بازرگانی خارجی ایران	۲-۳-۵-۱
۲۵	مشکلات ساختاری صادرات غیرنفتی در بعد داخلی	۲-۳-۵-۲
۳۷	بررسی صادرات غیرنفتی کشور و عوامل مؤثر بر آن	۲-۴
۳۷	بررسی صادرات غیرنفتی در دوره قبل از پیروزی انقلاب اسلامی	۲-۴-۱
۳۸	بررسی صادرات غیرنفتی در دوره بعد از پیروزی انقلاب اسلامی	۲-۴-۲
۳۹	صادرات غیرنفتی در طی دوره (۱۳۶۷-۱۳۵۸)	۲-۴-۲-۱
۴۱	صادرات غیرنفتی در برنامه اول توسعه (۱۳۷۲-۱۳۶۸)	۲-۴-۲-۲
۴۴	صادرات غیرنفتی در برنامه دوم توسعه (۱۳۷۸-۱۳۷۴)	۲-۴-۲-۳
۴۶	صادرات غیر نفتی در برنامه سوم توسعه (۱۳۸۳-۱۳۷۹)	۲-۴-۲-۴
۴۹	صادرات غیرنفتی در برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۸-۱۳۸۴)	۲-۴-۲-۵
۵۰	سابقه تحقیق	۲-۵
۵۰	مطالعات خارجی	۲-۵-۱
۵۲	مطالعات داخلی	۲-۵-۲
۵۷	خلاصه فصل	۲-۶
	فصل سوم: روش تحقیق	
۵۹	مقدمه	۳-۱
۵۹	روش تحقیق	۳-۲
۵۹	تصریح مدل عرضه صادرات غیرنفتی	۳-۲-۱
۶۲	روش‌های اقتصادسنجی	۳-۳
۶۲	الگوهای سری زمانی و پایایی	۳-۳-۱
۶۵	الگوی گام تصادفی	۳-۳-۱-۱
۶۷	آزمون پایایی	۳-۳-۱-۲
۶۹	آزمون ریشه واحد	۳-۳-۱-۲-۱
۷۲	آزمون‌های شکست ساختاری	۳-۳-۲

۷۲ آزمون CUSUM	۳-۳-۲-۱
۷۳ آزمون نقطه شکست ساختاری	۳-۳-۲-۲
۷۳ آزمون بای و پرون	۳-۳-۲-۳
۷۴ آزمون‌های ریشه واحد با در نظر گرفتن شکست ساختاری	۳-۳-۳
۷۴ آزمون پرون	۳-۳-۳-۱
۷۷ آزمون لی و استرازیچیچ	۳-۳-۳-۲
۷۸ آزمون کرانه‌ها	۳-۳-۴

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل اطلاعات و داده‌ها

۸۲ مقدمه	۴-۱
۸۲ تجزیه و تحلیل نتایج	۴-۲
۸۲ آزمون‌های ریشه واحد	۴-۲-۱
۸۳ آزمون‌های شکست ساختاری	۴-۲-۲
۸۳ آزمون CUSUM	۴-۲-۲-۱
۸۴ آزمون نقطه شکست ساختاری	۴-۲-۲-۲
۸۴ آزمون بای پرون	۴-۲-۲-۳
۸۹ آزمون‌های ریشه واحد با در نظر گرفتن شکست ساختاری	۴-۲-۳
۸۹ آزمون پرون	۴-۲-۳-۱
۸۹ آزمون لی و استرازیچیچ	۴-۲-۳-۲
۹۰ آزمون همانباشتگی ARDL	۴-۲-۴
۹۱ آزمون علیت	۴-۲-۵-۱
۹۲ خلاصه فصل	۴-۳

فصل پنجم: نتیجه‌گیری و پیشنهادات

۹۳ مقدمه	۵-۱
۹۴ خلاصه نتایج حاصل از پژوهش	۵-۲
۹۶ پیشنهادات	۵-۳
۹۶ پیشنهادات حاصل از یافته‌های تحقیق	۵-۳-۱
۹۷ پیشنهادات برای انجام تحقیقات آتی	۵-۳-۲

فهرست منابع

فهرست جداول:

- جدول (۲-۱): اثرات رشد اقتصادی بر تجارت ۲۱
- جدول (۴-۱): آزمون های ریشه واحد ۸۲
- جدول (۴-۲): نتایج حاصل از آزمون های ریشه واحد ۸۳
- جدول (۴-۳): نتایج آزمون بای پرون برای متغیر قیمت ۸۵
- جدول (۴-۴): نتایج آزمون بای پرون برای متغیر تولید ناخالص داخلی ۸۶
- جدول (۴-۵): نتایج آزمون بای پرون برای متغیر نرخ ارز ۸۷
- جدول (۴-۶): نتایج آزمون بای پرون برای متغیر صادرات غیرنفتی ۸۸
- جدول (۴-۷): نتایج آزمون لی سترازیسیج ۸۹
- جدول (۴-۸): نتایج آزمون کرانه‌ها ۹۰
- جدول (۴-۹): مقادیر بحرانی برای سه مدل آزمون کرانه‌ها ۹۱
- جدول (۴-۱۰): نتایج آزمون علیت ۹۲

فهرست شکل‌ها:

- شکل (۱-۱): صادرات غیر نفتی و درصد تغییرات آن در سال‌ها ۸۶-۱۳۳۸..... ۲
- شکل (۲-۱): تئوری منفذ برای مازاد در کشورهای در حال توسعه ۱۰
- شکل (۲-۲): اثر تغییرات سلیقه (ترجیح) بر نوع و جهت تجارت ۱۹
- شکل (۲-۳): اثر مصرفی رشد عوامل تولید بر تجارت کشور کوچک ۲۰
- شکل (۲-۴): اثر تولیدی رشد یک عامل تولید بر تجارت کشور کوچک ۲۲
- شکل (۲-۵): اثر تولیدی رشد متناسب هر دو عامل تولید بر تجارت کشور کوچک ۲۴
- شکل (۲-۶): اثر تولیدی رشد عوامل تولید برابر با نسبت رشد عوامل در یک صنعت، بر تجارت کشور کوچک ۲۵
- شکل (۲-۷): اثر خالص رشد عوامل تولیدی بر تجارت کشور کوچک ۲۶
- شکل (۲-۸): اثر افزایش عرضه نیروی کار یا پیشرفت تکنولوژی در صنعت کاربر، بر تجارت کشور کوچک ۲۸
- شکل (۲-۹): اثر افزایش سرمایه یا پیشرفت تکنولوژی در صنعت سرمایه‌بر، بر تجارت کشور کوچک ۲۹
- شکل (۲-۱۰): اثر رشد عوامل تولید بر تجارت کشور بزرگ ۳۰
- شکل (۲-۱۱): رشد رو به قهقرا ۳۱
- شکل (۴-۱): آزمون CUSUM ۸۴

فصل اول:

کلیات تحقیق

۱-۱ مقدمه

تجارت بین‌الملل به عنوان مهم‌ترین و عمده‌ترین رشته تشکیل دهنده ارتباطات بین کشورها، گرچه سابقه‌ای دیرینه دارد، لکن در قرون ۱۹ و ۲۰ تحولی بی‌سابقه یافته و سهم آن از اقتصاد جهانی به سرعت رو به افزایش گذاشته است. از یک سو، پراکندگی منابع طبیعی و تفاوت‌های موجود در کم و کیف عوامل تولید در کشورهای مختلف و الزام پاسخ‌گویی به نیازهای حیاتی و ضروری افراد جامعه در کشورها و از سوی دیگر، نیازهای صنایع و تولیدات کشورها به گسترش هر چه بیشتر تقسیم کار داخلی به تقسیم کار بین‌المللی به عنوان ابزاری برای رشد و توسعه اقتصاد داخلی، در جهت ارتقاء سطح زندگی و رفاه مردم، نه تنها تجارت بین‌المللی را امری ناگزیر ساخته بلکه آن را به ضرورت تبدیل کرده است.

قره باغیان (۱۳۸۷) در کتاب رشد و توسعه خود اینچنین بیان می‌کند: تجارت خارجی اهمیت بالقوه و ویژه‌ای برای کشورهای در حال توسعه جهان دارد به طوری‌که تجارت خارجی می‌تواند در فرآیند صنعتی شدن دانش و تجربه لازم برای توسعه اقتصادی را فراهم آورده و تجربه‌های دسترسی به آن را در اختیار این کشورها قرار دهد.

در نیم قرن اخیر تحولات اساسی در وضعیت بازرگانی ایران با کشورهای جهان ایجاد شده است. این تحولات به طور مداوم موجب تغییر ساختار، ساماندهی و روند توسعه اقتصاد کشور شده، که در برخی مواقع موجب رشد و نظم و در پاره‌ای موارد به جهت غارت استعمارگرانه منابع و عوامل تولید، موجب اختلال در روند اقتصادی کشور شده است. منابع نفتی ایران و درآمد ارزی حاصل از صدور آن، که سبب گسترش واردات به میزان زیاد و سرمایه‌گذاری وسیع در صنعت و زیرساخت‌های اقتصادی شده، همراه با سیاست‌های جایگزینی واردات که موجب حمایت از بازار و صنایع داخلی گردیده، موجبات تشکیل ساختار نوین اقتصادی ایران را فراهم کرده است، در حالی که مسایل و محدودیت‌های ناشی از تغییر ساختار حکومتی بعد از انقلاب اسلامی و دوران جنگ تحمیلی و همچنین تغییرات اخیر در راهبرد اقتصادی و اتخاذ سیاست صادرات‌گرایی به تدریج تغییرات جدید را به همراه داشته است.

اقتصاد ایران به دلیل وابستگی آن به درآمد نفتی، اقتصادی برون‌گرا محسوب می‌شود. لکن افزایش مشارکت کشور در اقتصاد جهانی به دلیل سهم بالای نفت در ترکیب صادرات از نوع ادغام‌های غیرمستقیم است (سازمان برنامه و بودجه، ۱۳۷۶).

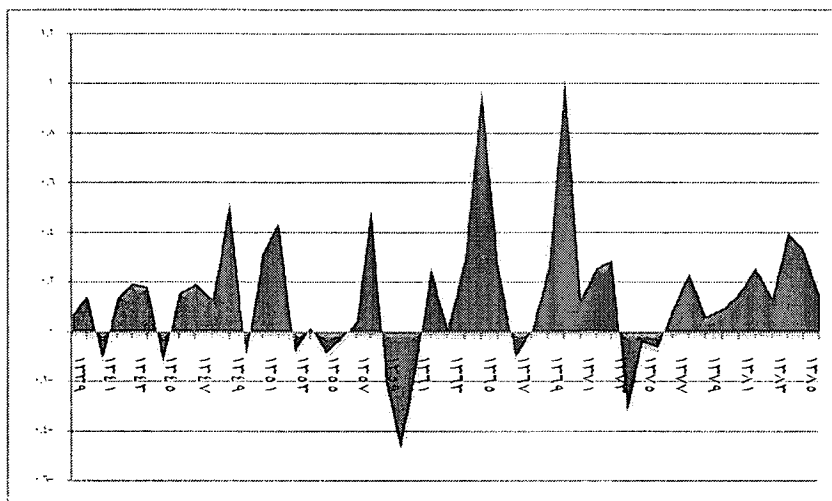
سهم ایران در تجارت بین‌المللی با توجه به جمعیت، وسعت، منابع و موقعیت استراتژیک در منطقه و جهان اندک است و به‌رغم افزایش قیمت نفت و محصولات وابسته به آن، همواره کاهش سهم ایران در تجارت جهانی وجود داشته است و برخلاف روند تحولات جهانی، تجارت خارجی کشور به عنوان ابزاری کارآمد برای حضور رقابتی در بازارهای جهانی، به لحاظ اتکا به ساختار سنتی و عدم تجهیز همه جانبه از توان و آمادگی لازم برخوردار نبوده و فاقد رفتار توسعه‌ای مناسب با شرایط کنونی اقتصاد جهانی است.

از مهمترین آثار منفی اقتصاد متکی بر نفت نکات زیر را می‌توان نام برد (متین، ۱۳۸۰):

- ✓ برخورداری طولانی مدت از درآمد ناشی از نفت، عملاً ساختار بودجه کشور را به شکل بیمارگونه تبدیل نموده است.
- ✓ به دلیل واردات بیش از صادرات و تراز منفی بازرگانی خارجی انگیزه تولید در داخل کشور به شدت کاهش یافته است.
- ✓ در طول سال‌ها، تراز بازرگانی همواره به سود کشورهای دیگر در جریان بوده است.
- ✓ حضور گسترده و مستمر این بخش عملاً سبب شده است که سایر بخش‌های اقتصادی وابستگی شدیدی به عملکرد این بخش احساس کنند.
- ✓ درآمدهای نفتی، اقتصاد دولتی را در کشور حمایت نموده و گرایش به بزرگ شدن بخش دولتی با اثرات محدود کننده به رشد بخش خصوصی مولد را تقویت نموده است.

صادرات غیرنفتی در طول تاریخ تجارت خارجی ایران، همواره با نوسانات زیادی همراه بوده است. اولین نکته‌ای که از مشاهده مقادیر صادرات غیرنفتی در شکل (۱-۱)، در طول سال‌های ۱۳۳۸ تا ۱۳۸۶ بدست می‌آید، افزایش مقدار صادرات غیرنفتی به همراه نوسانات پیاپی است. این نوسانات به گونه‌ای است که نمودار رشد صادرات غیرنفتی تقریباً به صورت سینوسی به نظر می‌رسد. همانگونه که بیان شد جهت عمده حرکت متغییر یاد شده افزایشی است. به طوری که در طول دوره مطالعه مقدار صادرات غیرنفتی از ۱۰۴/۷ میلیون دلار در سال ۱۳۳۸ به ۶۸۴۷ میلیون دلار در سال ۱۳۸۳ رسید و حدوداً ۶۵ برابر شده است. که با پیدایش و تأثیر نفت در تجارت خارجی کشور، از اهمیت آن به شدت کاسته شده، لیکن پس از مدتی توسعه صادرات غیرنفتی به دلیل رکود بازارهای نفتی و افزایش رقابت در این بازارها و همچنین به خاطر کاهش منابع نفتی قابل استحصال و نیز افزایش مصرف داخلی، مجدداً مورد توجه قرار گرفت و به دنبال چنین وضعیتی تلاش‌هایی جهت رشد و توسعه این گروه از صادرات انجام شد. این مسأله، پس از پیروزی انقلاب اسلامی به لحاظ جهت‌گیری‌های اصولی کشور از قبیل استقلال اقتصادی و رهایی از درآمدهای تک محصولی نفت اهمیت ویژه‌ای یافته است. با توجه به مواردی که در بالا عنوان شد، رساله مذکور به بررسی عوامل مؤثر بر صادرات غیرنفتی در اقتصاد ایران خواهد پرداخت.

شکل (۱-۱): صادرات غیر نفتی و درصد تغییرات آن در سال‌های ۱۳۸۶-۱۳۳۸

۱-۲ تشریح موضوع و بیان مسئله

مشکلات ناشی از اقتصاد تک محصولی و اتکای بیش از حد به درآمدهای نفتی اقتصاد کشور را به شدت تحت تأثیر عوامل خارجی از جمله نوسانات بهای جهانی نفت قرار داده است. کاهش بهای نفت در بازارهای جهانی در بعضی مواقع به روشنی اثرات منفی اتکای بیش از حد اقتصاد کشور به درآمدهای نفت را نشان داده است و در واقع هشدارهای صاحب‌نظران اقتصادی کشور را نمایان تر ساخته است. بی‌تردید عدم تحقق درآمدهای پیش‌بینی شده دولت از محل صادرات نفت نه تنها بر اجرای طرح‌های مختلف و اقتصاد کشور تأثیر خواهد گذاشت بلکه بر آینده اقتصاد و برنامه‌ها و طرح‌ها اثرات منفی مضاعفی خواهد داشت. و در نتیجه موجب بروز مشکلات عدیده در بخش‌های مختلف اقتصاد کشور خواهد گردید. با توجه به مطالعات انجام شده توسط "ابریشمی و محسنی، ۱۳۸۱؛ شرکا و صفاری، ۱۳۸۴؛ بانویی و همکاران، ۱۳۸۰" در زمینه بررسی تأثیر صادرات غیرنفتی بر رشد اقتصادی و نیز تأثیر بر سرمایه‌گذاری (طیبی، ۱۳۸۳) و تأثیر بر تولید (کریمی و راشدی، ۱۳۸۰) و دیگر عوامل مؤثر بر توسعه اقتصادی پایدار، رونق صادرات مهمترین هدف سیاست‌گذاری در بخش تجارت خارجی را تشکیل می‌دهد. در اقتصاد ایران با توجه به اهمیت کاهش وابستگی اقتصاد کشور به درآمدهای ارزی حاصل از صدور نفت خام نقش صادرات غیرنفتی در کاهش این وابستگی و نیز جایگاه آن در برنامه‌های توسعه اقتصادی کشور از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. به‌این‌منظور، کنترل تغییرات نرخ ارز به عنوان یکی از عوامل تعیین‌کننده صادرات غیرنفتی در جهت رونق صادرات غیرنفتی، گامی مهم در مسیر رشد و توسعه اقتصادی کشور تلقی گردیده است. افزایش تولید ناخالص داخلی به عنوان شاخص مقیاس بازار، موجب افزایش در تقاضا برای محصولات و خدمات فراهم شده از سوی سرمایه‌گذاران می‌شود، که توانایی دستیابی به صرفه‌های اقتصادی را داشته و قادر است تا هزینه‌های

معاملاتی را کاهش دهد. بنابراین افزایش تولید علاوه بر تأمین تقاضای داخلی، افزایش عرضه صادرات را به دنبال خواهد داشت. در صورت افزایش سطح قیمت‌های داخلی و ثبات سایر شرایط، قیمت نسبی کالاهای صادراتی به غیرصادراتی کاهش یافته و سودآوری در بخش صادراتی کاهش می‌یابد، به طوری که سبب خروج تولیدکنندگان به بخش صنایع غیرصادراتی (در صورتی که تحرکات کامل در بین بخش‌های اقتصادی وجود داشته باشد) و کاهش عرضه صادرات می‌گردد.

کاشمن^۱ (۱۹۸۷) در مطالعه خود چنین نتیجه می‌گیرد که هرگونه افزایش مورد انتظار در نرخ ارز واقعی در بلندمدت باعث بالا رفتن حجم تجارت می‌شود و این درحالی است که افزایش نوسانات نرخ واقعی ارز منجر به کاهش صادرات می‌شود.

لوکانگا^۲ (۱۹۹۴) در مقاله خود به بررسی روند صادرات غیرنفتی در کشور نیجریه پرداخته و بر این مطلب تکیه دارد که شرایط بازار داخلی تأثیر زیادی بر روی صادرات دارد چرا که عرضه صادرات نسبت به قیمت‌ها با کشش است. و تقاضای داخلی نیز تأثیر قابل توجهی بر روی عرضه صادرات نشان می‌دهد.

نوفرستی و عرب مازار (۱۳۷۳) در مقاله خود مدلی برای تبیین رفتارهای اقتصادی تنظیم نمودند که بر محور عرضه کل استوار است. نتیجه کلی از مطالعه فوق بیانگر این مطلب است که تغییرات نرخ برابری دلار به ریال در مقدار صادرات غیرنفتی مؤثر است.

شاکری (۱۳۸۳) در پژوهشی تحت عنوان "عوامل تعیین کننده صادرات غیرنفتی ایران" تأثیر عوامل قیمتی و غیرقیمتی را طی سال‌های ۱۳۴۰ تا ۱۳۸۳ بر میزان صادرات غیرنفتی مورد ارزیابی قرار داده است. در این تحقیق ایشان صادرات غیرنفتی را تابعی از دو متغیر نرخ ارز و نرخ تورم و دو متغیر مبنایی بهره‌وری و رقابت‌پذیری در نظر گرفته و از تکنیک ARDL برای برآورد مدل، استفاده نموده است. نتایج حاصل از پژوهش ایشان نشان داده است که صادرات غیرنفتی به طور اساسی به وضعیت متغیرهای مبنایی بهره‌وری و رقابت‌پذیری وابسته بوده، اما متغیرهای قیمتی نرخ ارز، اگرچه بر صادرات تأثیر مثبت دارند لیکن، این تأثیر قابل ملاحظه و تعیین کننده نبوده است. و برای افزایش صادرات باید تلاش شود موانع کارکرد مؤثر عوامل قیمتی رفع شده و برای ارتقاء صادرات غیرنفتی بر متغیرهای غیرنفتی (مثل رقابت پذیری و بهره‌وری) بیشتر تأکید شود.

در این تحقیق با استناد به بررسی‌های انجام گرفته بر لزوم بررسی دقیق شکست ساختاری در داده‌های سری‌های زمانی در سال‌های اخیر با استفاده از آزمون‌های جدید، بای و پرون^۳ (۲۰۰۳) به بررسی شکست ساختاری و لی و استرازلیچ^۴ (۲۰۰۳) به بررسی پایایی با لحاظ شکست ساختاری پرداخته شده است،

^۱ Cushman

^۲ Lukonga

^۳ Bai and Perron

^۴ Lee & Strazicich

همچنین با استفاده از آزمون کرانه‌ها^۱ در هم‌جمعی که توسط پسران و همکاران^۲ (۲۰۰۱) بسط داده شده است جهت تعیین وجود رابطه بلندمدت بین متغیرها، به بررسی دقیق‌تر عوامل قیمتی و غیر قیمتی در مدل تعیین عوامل مؤثر بر صادرات غیرنفتی پرداخته شده است.

۱-۳ اهمیت و ضرورت انجام تحقیق

در ایران، به دلیل وجود درآمد ارزی نسبتاً کافی ناشی از صادرات نفت، هیچگاه صادرات کالاهای غیرنفتی جدی گرفته نشده است. آمار و اطلاعات موجود نشان از این دارد که هر وقت درآمدهای ارزی حاصل از صادرات نفت افزایش یافته، توجه به صادرات کالاهای غیرنفتی کاهش یافته است. شاید دلیل عمده این بی‌توجهی مسئولین به صادرات غیرنفتی، ناشی از این بوده است که فقط درآمدهای ارزی مورد توجه آنها بوده است، نه اثراتی که صادرات کالاهای غیرنفتی می‌تواند بر ساختار اقتصاد کشور داشته باشد.

با توجه به اینکه درصد قابل ملاحظه‌ای از کالاهای سرمایه‌ای، نیمه‌ساخته و مواد اولیه مورد نیاز کشور از خارج وارد می‌شود، بدیهی است که توان واردات این کالاها و کالاهای مصرفی مورد نیاز بستگی به درآمدهای ارزی کشور دارد. در نتیجه می‌توان گفت وابستگی به اقتصاد تک محصولی کل اقتصاد کشور را متأثر از نوسانات بهای نفت کرده که دولت تقریباً هیچ کنترلی بر آن ندارد.

در مقایسه، دولت کنترل بیشتری بر صادرات کالاهای غیرنفتی دارد. دولت می‌تواند با اعمال سیاست‌های صحیح ارزی و غیرارزی حجم صادرات کالاهای غیرنفتی و در نتیجه درآمدهای ارزی را افزایش دهد. بدون شک، هر چه درآمدهای ارزی حاصل از صادرات کالاهای غیرنفتی، بیشتر افزایش یابد، به همان نسبت وابستگی اقتصاد به درآمدهای نفتی کاهش خواهد یافت و روند رشد و توسعه اقتصادی کشور از ثبات بیشتری برخوردار خواهد شد.

۱-۴ فرضیه‌های تحقیق

۱. متغیر نرخ ارز بر صادرات غیرنفتی مؤثر است.
۲. متغیر تولید ناخالص داخلی بر صادرات غیرنفتی مؤثر است.
۳. متغیر سطح قیمت‌ها بر صادرات غیرنفتی مؤثر است.

^۱ Bounds test

^۲ Pesaran et. al.

۱-۵ تبیین متغیرهای تحقیق

در این مطالعه به بررسی عوامل مؤثر بر صادرات غیرنفتی در اقتصاد ایران، با استفاده از داده‌های سالیانه ۱۳۴۷ تا سال ۱۳۸۶ پرداخته شده است، تمام متغیرها به قیمت ثابت سال ۱۳۷۶ بوده و از بانک مرکزی جمع آوری شده است.

متغیرهای مستقل: نرخ ارز، تولید ناخالص داخلی، شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی و متغیر وابسته: صادرات غیرنفتی می باشد.

۱-۶ اهداف تحقیق

۱-۶-۱ اهداف نظری

۱. شناسایی متغیرهای تأثیرگذار بر صادرات غیرنفتی و بررسی نحوه‌ی تأثیرگذاری آن‌ها، در جهت امکان ایجاد شرایط لازم برای رشد مستمر و فزاینده‌ی صادرات غیرنفتی ایران.
۲. ارتباط بین صادرات غیرنفتی و نرخ واقعی ارز در کوتاه‌مدت و بلندمدت.
۳. ارتباط نظری بین صادرات غیرنفتی و رشد و توسعه اقتصادی.

۱-۶-۲ اهداف کاربردی

۱. با توجه به نتایج پایان‌نامه می‌توان راه‌کارهای لازم در جهت توسعه صادرات غیرنفتی ارائه داد.
۲. با توجه به ارتباط متغیرهای کلان تأثیرگذار بر صادرات غیرنفتی، نتایج این رساله می‌تواند سیاست‌گذاران این بخش از اقتصاد کشور را در جهت ایجاد زیرساخت‌های لازم جهت توسعه‌ی صادرات غیرنفتی در کوتاه‌مدت و بلندمدت یاری دهد.

۱-۷ تعریف واژه‌های اختصاصی تحقیق

۱. صادرات غیرنفتی:
تقاضای خارجی برای کالاهای داخلی است، که بدون وابستگی به درآمدهای نفتی تولید می‌شوند.
۲. نرخ ارز واقعی:
داده‌های نرخ ارز واقعی با استفاده از شاخص قیمت مصرف‌کننده ایران و شاخص قیمت مصرف‌کننده جهانی محاسبه شده است. برای واقعی نمودن نرخ ارز اسمی از رابطه زیر استفاده شده است.

$$ex_r = \frac{CPI_w}{CPI} ex_n \quad (1-1)$$

که در آن ex_r نرخ ارز واقعی، ex_n نرخ ارز اسمی، CPI_w شاخص قیمت مصرف‌کننده جهانی و CPI شاخص قیمت مصرف‌کننده است.

در واقع می‌توان گفت که نرخ ارز واقعی میزان رقابت‌پذیری کشور در تجارت بین‌المللی را اندازه‌گیری می‌کند اگر مقدار نرخ ارز واقعی یک باشد به معنی این است که کشورها از برابری قدرت خرید برخوردارند و اگر نرخ مذکور از یک بزرگتر باشد به معنی این است که کالاهای خارجی گران‌تر است و شهروندان داخلی و خارجی‌ها بیشتر، کالاهای داخلی را تقاضا می‌کنند و در صورتی که کوچکتر از یک باشد به معنی این است که کالاهای داخلی نسبت به کالاهای خارجی گران‌تر است. (عباس شاکری، ۱۳۸۷)

۳. تولید ناخالص داخلی:

مقیاس بازار، که با شاخص تولید ناخالص داخلی اندازه گرفته می‌شود و مزیت مکانی را نشان می‌دهد، تابع درجه‌ی صنعتی شدن، جمعیت و تجاری شدن فعالیت‌های اقتصادی می‌باشد و در کشورهایی که فعالیت اقتصادی آن‌ها از مسیر بازار می‌گذرد، تولید ناخالص داخلی بالاتر است. (چاندپراپالرت^۱، ۲۰۰۰)

۴. شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی:

شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی (CPI) یکی از مهمترین شاخص‌های قیمتی به عنوان نماگر برای سنجش نرخ تورم و قدرت خرید پول داخلی هر کشور می‌باشد. از این شاخص برای طراحی برنامه‌های رفاهی و تأمین اجتماعی، تعدیل مزد و حقوق و تنظیم قراردادهای دو جانبه استفاده می‌شود. تهیه CPI در ایران سابقه طولانی دارد. اولین بار این شاخص بر اساس سال پایه ۱۳۱۵ محاسبه شد. در سال ۱۳۳۸ تعداد خانوارهای نمونه و شهرها افزایش یافت و در برخی روش‌ها تجدید نظر شد. مجدداً با تغییرات ایجاد شده در الگوی مصرف خانوارها و ترکیب هزینه آن‌ها در سال ۱۳۴۸ تغییر سال پایه الزام‌آور گردید. در سال ۱۳۵۳ بدلیل تغییر ترکیب جمعیت شهری و روستایی کشور و افزایش درآمدهای نفتی و افزایش قدرت خرید مردم مجدداً رفتار مصرفی خانوارهای شهری دگرگون شد و تغییر سال پایه صورت گرفت. در سال ۱۳۶۱ با انتخاب ۳۰۲ قلم کالا و خدمات، برای اولین بار محاسبه شاخص به صورت استانی برنامه‌ریزی و در سطح هر یک از ۲۴ استان کشور محاسبه گردید. از ترکیب شاخص استان‌های مختلف شاخص کل مناطق شهری کشور به دست آمد. در سال ۱۳۶۹ با پایان جنگ تحمیلی و تغییر شرایط اقتصادی دوباره تجدید نظر در تعداد خانوارها و شهرها و سبد کالایی صورت گرفت. همچنین در سال ۱۳۷۶ مجدداً تغییر سال پایه صورت گرفت که در این تجدید نظر ۳۱۰ قلم کالا مورد بررسی واقع شد. آخرین تجدید نظر در سال ۱۳۸۳ انجام گرفت که طی آن با تغییر سال پایه ۳۵۹ قلم کالا و خدمات، از سبد خانوار انتخاب و مورد بررسی قرار گرفت. در انتخاب کالاها و خدمات، ابتدا ضریب اهمیت کالاها و خدمات با استفاده از نتایج بررسی بودجه خانوار محاسبه می‌شود و بعد با توجه به وزن و قابلیت قیمت‌گیری آنها در سبد محاسباتی قرار می‌گیرند. (بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، نماگرهای اقتصادی)

¹Chandprapalert

۸-۱ چارچوب فصول آتی تحقیق

پایان نامه مذکور در پنج فصل تدوین شده است. فصل اول، همانطور که ذکر شد شامل کلیات تحقیق می باشد. فصل دوم، به بررسی ادبیات موضوع و سابقه تحقیق می پردازد. فصل سوم، شامل روش تحقیق و مراحل انجام پژوهش و معرفی جامعه آماری می باشد. در فصل چهارم، تجزیه و تحلیل داده ها و آزمون فرضیه ها آورده خواهد شد، که شامل روش های اقتصادسنجی به کار گرفته شده در تحقیق و معرفی مدل تجربی کاربردی می باشد و در فصل پنجم، یافته های تحقیق آورده می شود که شامل ارائه نتایج تحقیق و بررسی آن ها، جمع بندی نتایج و ارائه پیشنهادات می باشد.